

waarop hij zich ontwikkelde en van de plaats die hij innam in zijn tijd. Vanzelfsprekend moet de lezer daarvoor in de eerste plaats naar Bongers biografie worden verwezen, maar het 'ruime' publiek, waarvoor deze bundel is bedoeld, zou misschien wel prijs stellen op een wat minder vergruisd beeld.

Natuurlijk blijven er vragen open. Moet Coornhert gezien worden als een vertegenwoordiger van de 'middengroepen' in de Nederlandse opstand? Zijn er ooit echt 'Coornhertisten' geweest, of is de term nooit meer geweest dan een pejoratief voor religieuze tegenstanders? Welke ideeën kon Coornhert zich wél eigen maken, zolang hij nog geen Latijn kende? Met het stellen van dergelijke vragen zij echter niets ten nadele van dit boek gezegd; *Dwars maar recht* pretendeert geen volledigheid. Veeleer vormen deze vragen het be wijs dat dit boek beantwoordt aan het doel dat de redactie zich had gesteld: laten zien dat Coornhert en zijn werk onze blijvende belangstelling verdienen.

Judith Pollmann

C. S. Maffioli, L. C. Palm, ed., *Italian scientists in the Low Countries in the XVIIth and XVIIIth centuries* (Nieuwe Nederlandse bijdragen tot de geschiedenis der geneeskunde en der natuurwetenschappen XXXIV; Amsterdam-Atlanta: Rodopi, 1989, 334 blz., f 110,-, ISBN 90 5183 121 8; ISSN 0168-9827).

In 1638 verscheen bij Elsevier in Leiden de eerste uitgave van het hoofdwerk van Galileo Galilei, de *Discorsi*, waarin hij de grondslagen van de nieuwe mechanica formuleerde. Het werk kan gelden als een mijlpaal in de geschiedenis van de wetenschappelijke revolutie van de zeventiende eeuw. Ter gelegenheid van het driehonderdvijftigste gedenkjaar van deze gebeurtenis werd in 1988 door het Instituut voor de geschiedenis der natuurwetenschappen in Utrecht een congres georganiseerd over de wetenschappelijke contacten tussen Italië en de Nederland in de zeventiende en achttiende eeuw. Zestien van de congresbijdragen zijn als bundel verschenen in de fraai verzorgde reeks Bijdragen tot de geschiedenis der geneeskunde en der natuurwetenschappen. De artikelen geven met elkaar een breed en boeiend overzicht van de veelzijdige contacten die in de periode ca. 1630 tot 1800 bestonden tussen geleerden uit twee landen met heel verschillende wetenschappelijke, culturele en religieuze tradities.

Bundels hebben vaak het bezwaar dat de verschillende bijdragen nogal op zichzelf staan en een versnipperd beeld van het gekozen thema opleveren. Het aardige van dit boek is nu juist dat uit de verscheidenheid een samenhangend geheel ontstaat doordat een aantal hoofdpersonen steeds onder een andere invalshoek en in een andere hoedanigheid in de artikelen opduikt. Zo komen we de Bolognese medicus Marcello Malpighi tegen als embryoloog (in zijn contacten met Antonie van Leeuwenhoek), als onderzoeker van de zijderups (in relatie tot Jan Swammerdam), als publicist van medische verhandelingen in Holland en als anatoom (naast Boerhaave). W. J. 's Gravesande zien we beurtelings in actie op het terrein van de waterbouwkunde (waar hij de invloed van Domenico Guglielmini onderging), als redacteur van het *Journal Littéraire* (correspondentie met Celestino Galiani), filosoof, promotor van de Newtoniaanse experimentele natuurkunde (uitgave van zijn werk in Italië door Antonio Genovesi) en op het terrein van de mechanica (naast Poleni).

De bundel opent met een lezenswaardig artikel van H. F. Cohen over de ups en downs van Galilei' in de geschiedschrijving over de wetenschappelijke revolutie. Zijn analyse van onder meer Koyré's en Dijksterhuis' appreciatie van Galilei' maakt duidelijk dat de historiografische benadering ook in de wetenschapsgeschiedenis zijn nut heeft om persoons- en tijdgebonden à priori 's bloot te leggen. H. de Ridder-Sy moens beschrijft de verschillende universitaire tradities

in Italië en Nederland. H. A. M. Snelders komt in zijn bijdrage over wetenschap en geloof in de Republiek tot de weinig opzienbarende slotsom dat het calvinisme niet veel afdeed aan de praktische vrijheid van het wetenschappelijke onderzoek. C. Maccagni schrijft over de invloed van G. Benedetti op de mechanica en hydrostatica van Simon Stevin en concludeert dat Galilei' waarschijnlijk bekend was met het werk van de laatste.

K. van Berkel keert terug tot Isaac Beeckman en beschrijft onderhoudend diens rol bij de vroege receptie in Nederland van Galilei's werk. Zijn artikel krijgt een interessant vervolg in dat van G. Vanpaemel, over Galilei's mislukte presentatie aan de staten-generaal van zijn ideeën over de astronomische bepaling van de geografische lengte op zee. Nicoletta Morello schrijft over de Maltese geleerde Buonamico en de zeventiende-eeuwse controversen over het ontstaan van fossielen en L. C. Palm over (de op grond van zijn correspondentie tamelijk gering te noemen) Italiaanse invloeden op Antonie van Leeuwenhoek. Enkele belangrijke aanvullingen op zijn artikel zijn te vinden in de bijdrage van Marta Cavazza over de uitgave van het werk van Bolognese geleerden als Malpighi, Guglielmini en Marsigli in Holland. Marsigli's reis naar de Lage Landen komt aan bod in het helder en levendig geschreven stuk van de Britse Anita McConnell (een verademing na het soms moeizame Engels van sommige andere bijdragen).

C. de Pater vermeldt interessante bijzonderheden over de uitgave van de leerboeken van 's Gravesande en Van Musschenbroek in Italië en hun invloed op de ontwikkeling van de Newtoniaanse fysica aldaar. C. S. Maffioli beschrijft helder de theorieën en plannen voor de waterbouwkundige regulering van respectievelijk Po en Rijn en behandelt voorts een van de zeldzame gevallen van rechtstreekse samenwerking tussen Italiaanse en Nederlandse geleerden, namelijk tussen Alessandro Volta en Martinus van Marum bij het onderzoek naar electriciteit en de verbetering van de electriseermachine. Guido Tagliaferri en Pascale Tucci beschrijven het amusante verslag van de Milanese astronoom Barnaba Oriani van zijn reis naar de Nederlanden in 1786. De bijdrage van K. G. Mazzolini geeft een overzicht van contacten tussen Italiaanse en Nederlandse geleerden in de tweede helft van de achttiende eeuw. Ondanks het liberalere klimaat zijn er dan nog steeds Italiaanse geleerden die niet in eigen land kunnen doceren en publiceren en die worden aangetrokken door de vrijheid in de Republiek. De bundel besluit met een artikel van Antonie M. Luyendijk-Elshout over de invloed van de Italiaanse anatomen Morgagni en Mascagni op de verlicht Leidse hoogleraar Eduard Sandifort.

Zoals uit dit overzicht blijkt, bewegen alle bijdragen zich op het terrein van de exacte wetenschappen, biologie en geneeskunde. Italiaanse invloeden op bijvoorbeeld het gebied van geschiedschrijving, archeologie en oudheidkunde (Muratori, Machliabecchi) of recht (Henri Brenkman en de studie van de romeinse rechtsbronnen) zal men tevergeefs zoeken. Het in kaart brengen van het netwerk van geleerde contacten dat zich in de zeventiende eeuw over Europa verbreedde, is een van de aandachtspunten van het moderne wetenschapshistorische onderzoek. Deze Nederlands-Italiaanse bundel levert daaraan een nieuwe bijdrage.

C. J. Misset

J. van Sluis, *Herman Alexander Röell* (Dissertatie Groningen 1988, Fryske Akademy 696, Fryske histoaryske rige IV; Leeuwarden: Fryske Akademy, 1988, 258 blz., f50,-, ISBN 90 6171 696 9).

Johannes Coccejus is gestorven in 1669, Gijsbertus Voetius in 1676. Daarna zal het duren tot het begin van de negentiende eeuw, eer opnieuw hoogleraren in de theologie optreden die zoals Van der Palm en Hofstede de Groot redelijk goed verzekerd zijn van een plaats in de handboeken